

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (viides jaosto)

16 päivänä maaliskuuta 2000 *

Yhdistetyissä asioissa C-395/96 P ja C-396/96 P,

Compagnie maritime belge transports SA (C-395/96 P), kotipaikka Antwerpen (Belgia),

Compagnie maritime belge SA (C-395/96 P), kotipaikka Antwerpen,

ja

Dafra-Lines A/S (C-396/96 P), kotipaikka Kööpenhamina (Tanska),

edustajinaan asianajajat M. ja D. Waelbroeck, Bryssel, prosessiosoite Luxemburgissa asianajotoimisto E. Arendt, 34 rue Philippe II,

valittajina,

joissa valittajat vaativat muutoksenhaussa Euroopan yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen (laajennettu kolmas jaosto) yhdistetyissä asioissa

* Oikeudenkäyntikieli: englanti.

T-24/93—T-26/93 ja T-28/93, Compagnie maritime belge transports ym. vastaan komissio, 8.10.1996 antaman tuomion (Kok. 1996, s. II-1201) kumoamista,

vastapuolena ja muina asianosaisina:

Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehenään oikeudellisen yksikön virkamies R. Lyal, jota avustaa barrister J. Flynn, prosessiosoite Luxemburgissa c/o saman yksikön virkamies C. Gómez de la Cruz, Centre Wagner, Kirchberg,

vastaajana ensimmäisessä oikeusasteessa,

Grimaldi, kotipaikka Palermo (Italia),

ja

Gobelfret, kotipaikka Antwerpen,

väliintulijoina ensimmäisessä oikeusasteessa,

edustajanaan solicitor M. Clough, prosessiosoite Luxemburgissa asianajotoimisto A. May, 31 Grand-Rue,

Deutsche Afrika-Linien GmbH & Co., kotipaikka Hampuri (Saksa), ja

Nedlloyd Lijnen BV, kotipaikka Rotterdam (Alankomaat),

kantajina ensimmäisessä oikeusasteessa,

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN (viides jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja D. A. O. Edward (esittelevä tuomari) sekä tuomarit J. C. Moitinho de Almeida, L. Sevón, C. Gulmann ja P. Jann,

julkisasiamies: N. Fennelly,
kirjaaja: apulaiskirjaaja H. von Holstein,

ottaen huomioon suullista käsittelyä varten laaditun kertomuksen,

kuultuaan asianosaisten 14.5.1998 pidetyssä istunnossa esittämät suulliset huomautukset,

kuultuaan julkisasiamiehen 29.10.1998 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

- 1 Compagnie maritime belge SA (jäljempänä CMB) ja Compagnie maritime belge transports SA (jäljempänä CMBT) asiassa C-395/96 P sekä Dafra-Lines A/S (jäljempänä Dafra) asiassa C-396/96 P ovat yhteisöjen tuomioistuimeen 10.12.1996 toimittamallaan valituksella hakeneet muutosta EY:n tuomioistuimen perussäännön 49 artiklan nojalla ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen yhdistetyissä asioissa T-24/93—T-26/93 ja T-28/93, Compagnie maritime belge transports ym. vastaan komissio, 8.10.1996 antamaan tuomioon (Kok. 1996, s. II-1201; jäljempänä valituksenalainen tuomio), jolla ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi niiden kanteen, jossa vaadittiin kumoamaan ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan (IV/32.448 ja IV/32.450: Cewal, Cowac ja Ukwal) ja ETY:n perustamissopimuksen 86 artiklan (IV/32.448 ja IV/32.450: Cewal) soveltamisesta 23.12.1992 tehty komission päätös 93/82/ETY (EYVL 1993, L 34, s. 20; jäljempänä riidanalainen päätös).
- 2 CMB on CMB-konsernin holdingyhtiö, joka toimii pääasiassa varustamoalalla ja sekä hallinnoi että harjoittaa meriliikennettä. Sen linjaliikennettä ja siihen liittyviä palveluja varten perustettiin 7.5.1991 erillinen oikeushenkilö eli CMBT 1.1.1991 lukien.
- 3 CMB on jäsenenä Associated Central West Africa Linesissä (jäljempänä Cewal), joka on linjakonferenssi, jonka sihteeristö on Antwerpenissa. Tähän konferenssiin kuuluu linjaliikenteen harjoittajia, jotka tarjoavat aikatauluun perustuvia merikuljetuksia Zairen (josta on sittemmin tullut Kongon demokraattinen tasavalta) ja Angolan satamien sekä Pohjanmeren satamien välillä, Yhdistyneen kuningaskunnan satamia lukuun ottamatta.

- 4 Dafra on Cewalin jäsen ja siitä tuli 1.1.1988 CMB-konsernin yhtiö.
- 5 Riidanalaisesta päätöksestä ilmenee seuraavaa:

”1 artikla

Cewal-, Cowac- ja Ukwal-linjakonferenssit ja niiden jäsenyritykset, joita koskeva luettelo on liitteessä I, ovat rikkoneet ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa antamalla kilpailemattomuussitoumuksen, jonka mukaan ne pidättyvät itsenäisinä varustamoina (outsiders) toimimasta kahden muun linjakonferenssin toimialueella, jokaakseen maantieteellisesti Pohjois-Euroopan ja Länsi-Afrikan väliset linjaliikennemarkkinat.

2 artikla

Cewal-linjakonferenssin jäsenyritykset ovat käyttäneet väärin yhteistä määräävää asemaansa syrjäyttääkseen pääasiallisen riippumattoman kilpailijan kyseisestä linjaliikenteestä, menetellen seuraavasti:

— noudattamalla Ogefremen kanssa tehtyä yhteistyösopimusta ja vaatimalla toistuvasti ja usein eri tavoin sen ehdotonta soveltamista

- muuttamalla rahdin hintaa poiketen voimassa olevista maksutaulukoista, jotta saavutettaisiin samat tai alemmat hinnat kuin pääasiallisella riippumattomalla kilpailijalla niiden rahtien osalta, jotka lähtevät satamasta samana päivänä tai lähipäivinä (menettelytapa on nimeltään 'hintataistelualukset', fighting ships)

ja

- suorittamalla sataprosenttista lojaalisuutta (mukaan lukien fob-ehdoin myytävät tavarat) edellyttäviä järjestelyjä, mitkä ovat pidemmälle menevä toimenpide kuin mistä asetuksen N:o 4056/86 5 artiklan 2 kohdassa säädetään, ja pitämällä 'mustia listoja' niistä rahdinantajista, jotka eivät ole lojaaleja.

3 artikla

Ne, joille tämä päätös on osoitettu, veloitetaan lopettamaan edellä 1 artiklassa todettu rikkominen.

Myös Cewal-linjakonferenssin jäsenyritykset veloitetaan lopettamaan 2 artiklassa todetut rikkomiset.

4 artikla

Ne, joille tämä päätös on osoitettu, veloitetaan vastedes pidättymään kaikista sellaisista sopimuksista tai yhdenmukaisista menettelytavoista, joilla on samantyyppisiä tai samantyyppisiä tarkoituksia tai vaikutuksia, kuin 1 artiklassa tarkoitetuilla sopimuksilla ja menettelytavoilla.

5 artikla

Cewal-linjakonferenssin jäsenyritysten on saatettava lojaliteettijärjestelyt asetuksen N:o 4056/86 5 artiklan 2 kohdan mukaisiksi.

6 artikla

Cewal-linjakonferenssin jäsenyritysten, Compagnie maritime zaïroise (CMZ), Angonavea, Portlinea ja Scandinavian West Africa Linesia (Swal) lukuun ottamatta, maksettavaksi määrätään sakko 2 artiklassa todettujen rikkomisten perusteella.

Nämä sakot ovat seuraavat:

— Compagnie maritime belgeille 9,6 miljoonaa (yhdeksän miljoonaa kuusisataa tuhatta) ecua

8 artikla

Tämä päätös on osoitettu Cewal-, Cowac- ja Ukwal-linjakonferensseille ja niiden jäsenyrityksille, joita koskeva luettelo on liitteessä I.”

- 6 CMB ja CMBT nostivat yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen 19.3.1993 toimittamallaan kirjelmällä kanteen, joka rekisteröitiin numerolle T-24/93 ja jossa ne vaativat pääasiallisesti riidanalaisen päätöksen kumoamista.

- 7 Dafra, Deutsche Afrika-Linien GmbH & Co ja Nedlloyd Lijnen BV nostivat kanteet ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen 19.3.1993 ja 22.3.1993 toimittamallaan kirjelmillä. Nämä kanteet rekisteröitiin numeroilla T-25/93, T-26/93 ja T-28/93, ja niissä vaadittiin pääasiallisesti riidanalaisen päätöksen kumoamista.

- 8 Kantajat esittivät neljä kanneperustetta kumoamisvaatimustensa tueksi:

— asiassa T-26/93 kantaja perustaa kanteensa menettelyvirheisiin

— asioissa T-24/93, T-25/93 ja T-28/93 kantajat katsoivat, etteivät riidanalaiset menettelytavat vaikuta yhteisön sisäiseen kauppaan, ja asioissa T-24/93 ja

T-25/93 kantajat katsoivat, etteivät relevantit markkinat olleet yhteismarkkinoiden osa

- asioissa T-24/93—T-26/93 kantajat kiistivät sen, että riidanalaisilla menettelytavoilla olisi pyritty vääristämään kilpailua tai että niistä olisi aiheutunut kilpailun vääristyminen ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta) tarkoitetulla tavalla

 - jokaisessa asiassa kantajat katsovat, etteivät riidanalaiset menettelytavat olleet määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä ETY:n perustamissopimuksen 86 artiklassa (josta on tullut EY 82 artikla) tarkoitetulla tavalla.
- 9 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi riidanalaisen päätöksen kumoamista koskevat kanteet pienentäen kuitenkin sakkojen määrää.
- 10 Ainoastaan Dafra, CMB ja CMBT ovat hakeneet muutosta valituksenalaiseen tuomioon.
- 11 Dafra, CMB ja CMBT esittävät muutoksenhakunsa tueksi kolme valitusperustetta, jotka ovat seuraavat:
- ne kiistävät Cewalin jäsenten väitetyn yhteisen määräävän aseman

 - ne kiistävät ne kolme johtopäätöstä, jotka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on esittänyt määräävän aseman väärinkäytön osalta ja jotka kos-

kevat Zairen merirahdista vastaavan viraston (jäljempänä Ogefrem) kanssa tehtyä sopimusta, ”hintataistelualuksia” ja lojaliteettisopimuksia

— ne vastustavat sakkojen määräämistä.

Yhteisen määräävän markkina-aseman olemassaoloa koskeva valitusperuste

Valittajien väitteet ja niiden perustelut

- 12 Valittajat kiistävät ensimmäisessä valitusperusteessa johtopäätöksen, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on esittänyt valituksenalaisen tuomion 59—68 kohdassa tutkittuaan yhteisen määräävän markkina-aseman olemassaoloa ja jonka mukaan komissio oli päätöksessään näyttänyt riittävällä tavalla toteen sen, että Cewalin jäsenten asemaa relevanteilla markkinoilla oli tarkasteltava yhteisenä markkina-asemana. Valittajat esittävät tältä osin kolme väitettä.
- 13 Ensimmäisessä väitteessään valittajat toteavat, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen, kun se on perustanut ratkaisunsa sellaisiin seikkoihin, joita ei ole mainittu riidanalaisessa päätöksessä.
- 14 Valittajien mukaan komissio on riidanalaisen päätöksen 61 kohdassa todennut, että Cewal on määräävässä asemassa ja että ”Cewal-linjakonferenssin jäsenillä on yhteinen määräävä markkina-asema, koska niitä sitoo linjakonferenssisopimus, jossa luodaan niiden välille erittäin läheiset taloudelliset yhteydet” (ks. myös riidanalaisen päätöksen 49 kohta). Valituksenalaisen tuomion 67 kohdasta ilmenee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen katsoneen, että sen lisäksi, että linjaliikenteen harjoittajat ovat tehneet sopimuksia, joilla on perustettu Cewal-linjakonferenssi, linjaliikenteen harjoittajien välillä on muitakin yhteyksiä

kuin se, että ne ovat vahvistaneet markkinoilla yhteisen toimintatavan. Valittajat väittävät, ettei ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ole määrittänyt, millaisia nämä yhteydet ovat.

- 15 Valittajien mukaan riidanalaisesta päätöksestä ei käy ilmi, että komissio olisi todennut, että Cewalin jäsenten välillä oli linjakonferenssisopimuksen lisäksi tiettyjä taloudellisia yhteyksiä ja että tästä syystä viimeksi mainittujen asemaa markkinoilla oli tarkasteltava yhteisenä markkina-asemana. Nämä yhteydet olisi pitänyt selkeästi tuoda esille riidanalaisessa päätöksessä, eikä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin saa korvata komission perusteluja irrottamalla riidanalaisesta päätöksestä yhteistä määräävää markkina-asemaa tukevia yksittäisiä seikkoja. Tästä seuraa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tältä osin esittämät perustelut eivät saa tukea riidanalaisesta päätöksestä.
- 16 Toisessa väitteessään valittajat toteavat, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todellisuudessa ”kierrättänyt” Cewalin jäsenten väliset perustamissopimuksen 85 artiklassa tarkoitettua yhdenmukaistettua menettelytapaa osoittaakseen, että sellaiset tarvittavat taloudelliset yhteydet olivat olemassa, joilla voidaan perustella yhteisen määräävän markkina-aseman käsitteen soveltaminen. Valittajat väittävät, että tällainen menettely on vastoin yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytäntöä, jossa yhteisen määräävän markkina-aseman olemassaolon edellytykseksi on asetettu se, että yhteenliittymään kuuluvien yritysten välillä on perustamissopimuksen 85 artiklassa tarkoitettujen yhdenmukaistettujen menettelytapojen tai sopimusten lisäksi myös muunlaisia yhteyksiä.
- 17 Valittajat nojautuvat tältä osin muun muassa yhdistettyjä asioita C-140/94—C-142/94, DIP ym., koskevan julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksen (tuomio 17.10.1995, Kok. 1995, s. I-3257) 65 kohtaan, jossa julkisasiamies toteaa, ettei tällaisten läheisten taloudellisten yhteyksien osoittamiseksi riitä se, että todetaan asianomaisten yritysten osallistuvan toimintaan, joka pohjimmiltaan on vain perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisalaan kuuluva yhdenmukaistettu menettelytapa.

- 18 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valittajien mukaan valituksenalaisen tuomion 65 kohdassa perustanut sen toteamuksen, jonka mukaan Cewalin jäsenillä oli yhteinen markkina-asema, ensinnäkin siihen, että Cewalin jäsenet kuuluivat useisiin eri yhteisöihin, ja toisaalta siihen, että nämä jäsenet olivat näissä yhteisöissä tehdyissä tietyissä sopimuksissa sopineet noudattavansa tiettyjä menettelytapoja, joita komissio piti kilpailusääntöjen vastaisina.
- 19 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei kuitenkaan valittajien mukaan ole esittänyt sellaisia seikkoja, joiden nojalla voitaisiin selvittää, miksi näiden yhteisöjen perustamisen oli katsottava aiheuttavan sellaisia taloudellisia yhteyksiä, joita tarkoitetaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen yhdistetyissä asioissa T-68/89, T-77/89 ja T-78/89, SIV ym. vastaan komissio, 10.3.1992 antamassa tuomiossa (Kok. 1992, s. II-1403, 358 kohta), josta ilmenee, että kyseisten yritysten välisten taloudellisten yhteyksien on oltava riittävät.
- 20 Kolmannessa väitteessään valittajat väittävät, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen päättäessään, että Cewalin jäseninä olevien meriliikenneyhtiöiden välisiä yhdenmukaistettuja menettelytapoja voitiin pitää yhteisen määräävän markkina-aseman väärinkäyttönä.
- 21 Valittajat katsovat, että sellaisten yritysten yhdenmukaistettuja menettelytapoja, joilla mahdollisesti on yhteinen määräävä markkina-asema, ei voida "kierrättää" yhteisen määräävän markkina-aseman väärinkäytöksi, vaan niihin olisi pikemminkin sovellettava yhdenmukaistettuja menettelytapoja koskevia sääntöjä. Ne väittävät tältä osin, että perustamissopimuksen 86 artikla koskee ainoastaan määräävässä asemassa olevien yritysten yksipuolista käyttäytymistä, kun taas perustamissopimuksen 85 artikla koskee yhdenmukaistettua käyttäytymistä. Valittajat viittaavat tältä osin asiassa 172/80, Züchner, 14.7.1981 annettuun tuomioon (Kok. 1981, s. 2021, 10 kohta) ja asiassa 247/86, Alsatel, 5.10.1988 annettuun tuomioon (Kok. 1988, s. 5987, 20 kohta).
- 22 Yhteisöjen tuomioistuimen asiassa 85/76, Hoffmann-La Roche vastaan komissio, 13.2.1979 antamasta tuomiosta (Kok. 1979, s. 461, 39 kohta) ilmenee valittajien mukaan lisäksi, että perustamissopimuksen 86 artiklaa sovelletaan yksinomaan

yritysten sellaiseen käyttäytymiseen, josta ne ovat yksipuolisesti päättäneet, eikä riippumattomien yritysten väliseen yhdenmukaistettuun käyttäytymiseen. Yhteisöjen tuomioistuin on lisäksi asiassa 66/86, Ahmed Saeed Flugreisen ja Silver Line Reisebüro, 11.4.1989 antamassaan tuomiossa (Kok. 1989, s. 803, 36 kohta ja sitä seuraavat kohdat) katsonut, että perustamissopimuksen 86 artiklaa voidaan vain poikkeustapauksessa soveltaa kahden yrityksen väliseen sopimukseen.

- 23 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on siis valittajien mukaan tehnyt oikeudellisen virheen päättäessään, että näitä sopimuksia ja/tai yhdenmukaistettuja menettelytapoja voidaan pitää perustamissopimuksen 86 artiklan vastaisina siitä huolimatta, että ne eivät ole seurausta Cewalin jäsenten yksipuolisesti päättämästä käyttäytymisestä.
- 24 Valittajat väittävät myös, ettei ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ole tältä osin tutkinut niiden kanneperustetta tai että joka tapauksessa valituksenalaisessa tuomiossa on ristiriitaisia toteamuksia.
- 25 Ei näet ole varmaa, onko väitetty määrävän aseman väärinkäyttö oikein määritetty. Valittajien mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa valituksenalaisen tuomion 64 kohdassa, että koska ”linjaliikenteen harjoittajilla on linjakonferenssin vuoksi läheinen yhteys, ne voivat toteuttaa yhdessä relevantteilla markkinoilla yhteisiä yksipuolisia [käyttäytymisiä]. Tällaisilla käyttäytymisillä voidaan rikkoa [perustamissopimuksen] 86 artiklaa”. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa myös valituksenalaisen tuomion 65 kohdassa, että Cewalin jäsenillä on ollut ”tahto hyväksyä yhdessä yhteinen toimintatapa markkinoilla, jotta yritykset voisivat toimia kukin erikseen niille relevanttien markkinoiden kilpailuolosuhteiden muuttuessa, mitä ne pitävät uhkaavana”.
- 26 Valittajien mukaan toimintatapa voi olla joko yhdenmukaistettu tai yksipuolinen, mutta se ei voi samanaikaisesti olla yhdenmukaistettu ja yksipuolinen.

- 27 Näin ollen valituksenalainen tuomio on valittajien mukaan kumottava, koska sen perustelut ovat virheelliset.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

Väite, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on perustanut ratkaisunsa sellaisiin seikkoihin, joita ei ole mainittu riidanalaisessa päätöksessä

- 28 Ensimmäinen väite perustuu valituksenalaisen tuomion 64—67 kohdan virheelliseen tulkintaan.
- 29 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 64 kohdassa todennut, että perustamissopimuksen 86 artiklaa voidaan soveltaa linjakonferenssin yksipuolisiin käyttäytymisiin. Se on 65 kohdassa todennut, että riidanalaisessa päätöksessä esitetyt seikat huomioon ottaen Cewalin jäsenten moitituista käyttäytymisistä ilmenee tahto hyväksyä yhdessä yhteinen toimintatapa markkinoilla, jotta yritykset voisivat toimia kukin erikseen niille relevanttien markkinoiden kilpailuolosuhteiden muuttuessa, mitä ne pitävät uhkaavana. Näin ollen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 66 kohdassa katsonut, että komissio on riittävällä tavalla näyttänyt toteen sen, että voidaan katsoa, että Cewalin jäsenillä on yhteinen asema relevanteilla markkinoilla.
- 30 Valituksenalaisen tuomion 67 kohdassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on vastannut väitteeseen, jonka mukaan komissio olisi ”kierrättänyt” perustamissopimuksen 85 artiklan rikkomisen tunnusmerkistön täyttävät tosiseikat. Tässä kohdassa ei sitä vastoin pyritä selvittämään muita kuin 65 kohdassa jo todettuja yhteyksiä.

31 Tästä seuraa, että ensimmäinen väite on perusteettomana hylättävä.

Väitteet, jotka koskevat yhdenmukaistettujen menettelytapojen ”kierrättämistä”, määräävän markkina-aseman mahdollista väärinkäyttöä yhdenmukaistetuilla menettelytavoilla ja valituksenalaisen tuomion perustelemista näiltä osin

- 32 Toinen ja kolmas väite, joita on tutkittava yhdessä, koskevat oleellisesti kysymystä siitä, voiko komissio perustaa määräävän markkina-aseman väärinkäytön yksinomaan sellaisiin olosuhteisiin tai tosiseikkoihin, jotka ovat perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuja yritysten välisiä sopimuksia, päätöksiä tai yhdenmukaistettuja menettelytapoja ja näin ollen oikeudellisesti mitättömiä, paitsi silloin kun kyse on perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohtaan perustuvasta poikkeuksesta.
- 33 Perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan a, b, d ja e alakohdasta sekä 86 artiklan a—d alakohdasta ilmenee, että samalla menettelytavalla voidaan rikkoa kahta määräystä. Perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan samanaikaista soveltamista ei siis lähtökohtaisesti voida sulkea pois. Näiden kahden määräyksen tavoitteet on kuitenkin erotettava toisistaan.
- 34 Perustamissopimuksen 85 artiklaa sovelletaan sellaisiin yritysten välisiin sopimuksiin, päätöksiin ja yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin, jotka ovat omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, ottamatta huomioon kyseisten yritysten markkina-asemaa. Perustamissopimuksen 86 artikla koskee sitä vastoin yhden tai useamman taloudellisen toimijan käyttäytymistä, kun nämä käyttävät tai tämä käyttää väärin taloudellista valtaansa tavalla, joka mahdollistaa yritykselle toimivan kilpailun säilyttämisen estämisen relevanteilla markkinoilla tarjoamalla sille mahdollisuuden toimia kilpailijoistaan, asiakkaistaan ja lopulta kuluttajista huomattavan riippumattomalla tavalla (ks. asia 322/81, Michelin v. komissio, tuomio 9.10.1983, Kok. 1983, s. 3461, 30 kohta).

- 35 Perustamissopimuksen 86 artiklan mukaan useilla ”yrityksillä” voi olla määräävä asema. Yhteisöjen tuomioistuin on useasti katsonut, että perustamissopimuksen kilpailusääntöjä koskevassa luvussa esiintyvä ”yrityksen” käsite edellyttää kyseisen yksikön taloudellista riippumattomuutta (ks. muun muassa asia 22/71, Béguelin, tuomio 25.11.1971, Kok. 1971, s. 949).
- 36 Tästä seuraa, että perustamissopimuksen 86 artiklassa olevalla ilmaisulla ”useampi yritys” tarkoitetaan sitä, että kaksi — tai useampi — oikeudellisesti toisistaan riippumatonta taloudellista kokonaisuutta voivat olla määräävässä asemassa edellyttäen, että ne taloudelliselta kannalta katsoen esiintyvät tai toimivat yhdessä tietyillä markkinoilla yhtenä yksikkönä. Ilmaisui ”yhteinen määräävä asema”, jota tullaan käyttämään jäljempänä tässä tuomiossa, on ymmärrettävä tällä tavalla.
- 37 Itse asiassa yrityksen määräävän aseman toteaminen ei sellaisenaan tarkoita kyseisen yrityksen arvostelemista, vaan se merkitsee ainoastaan, että kyseisellä yrityksellä on määräävän aseman syistä riippumatta erityinen vastuu varmistaa, ettei sen toiminta haittaa toimivaa ja vääristymätöntä kilpailua yhteis-markkinoilla (ks. em. asia Michelin v. komissio, tuomion 57 kohta).
- 38 Tämä sama päätelmä koskee yrityksiä, joilla on yhteinen määräävä asema. Kahden tai useamman yrityksen yhteisen määräävän aseman toteamisen on periaatteessa perustuttava sellaiseen taloudelliseen arviointiin, joka koskee kyseisten yritysten asemaa relevanteilla markkinoilla, ja tämä arviointi on suoritettava ennen kuin tutkitaan, ovatko nämä yritykset käyttäneet markkina-asmaansa kilpailusääntöjen vastaisesti.
- 39 Perustamissopimuksen 86 artiklan nojalla suoritettavassa tutkimuksessa on siis tarpeen tutkia, muodostavatko asianomaiset yritykset yhdessä yhteisen yksikön niiden kilpailijoihin, kauppakumppaneihin ja kuluttajiin nähden tietyillä markkinoilla. Vain silloin kun tähän kysymykseen vastataan myöntävästi, on tutkit-

tava, onko tällä yhteisellä yksiköllä todellakin määräävä asema ja toimiiko se kilpailusääntöjen vastaisesti.

- 40 On syytä todeta, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisessa tuomiossa tutkinut huolellisesti erikseen näitä kolmea seikkaa, so. yhteistä markkina-asemaa, määräävää markkina-asemaa ja tämän markkina-aseman väärinkäyttöä.
- 41 Jotta yhteisen yksikön voitaisiin katsoa olevan olemassa edellä esitetystä merkityksessä, on tarpeen tutkia asianomaisten yritysten välisiä taloudellisia yhteyksiä tai vuorovaikutussuhteita (ks. mm. asia C-393/92, Almelo, tuomio 27.4.1994, Kok. 1994, s. I-1477, 43 kohta ja yhdistetyt asiat C-68/94 ja C-30/95, Ranska ym. v. komissio, tuomio 31.3.1998, Kok. 1998, s. I-1375, 221 kohta).
- 42 Tällöin on erityisesti tarkistettava, onko asianomaisten yritysten välillä sellaisia taloudellisia yhteyksiä, joiden avulla ne voivat toimia yhdessä niiden kilpailijoista, asiakkaista ja kuluttajista riippumatta (ks. tältä osin em. asia Michelin v. komissio).
- 43 On syytä todeta, että pelkästään se seikka, että kahden tai useamman yrityksen välillä on perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu yritysten välinen sopimus, yritysten yhteenliittymän päätös tai yritysten yhdenmukaistettu menettelytapa, ei sinänsä voi olla riittävä peruste sille, että yhteisen yksikön voitaisiin katsoa olevan olemassa.
- 44 Sopimuksen, yritysten yhteenliittymän päätöksen tai yhdenmukaistetun menettelytavan (joille perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla joko on tai ei ole myönnetty poikkeusta) täytäntöönpano voi sitä vastoin kiistattomasti

aiheuttaa sen, että asianomaiset yritykset sitoutuvat toimimaan tietyillä markkinoilla siten, että ne esiintyvät näillä markkinoilla yhtenä yksikkönä niiden kilpailijoihin, kauppakumppaneihin ja kuluttajiin nähden.

- 45 Yhteisen määräävän aseman olemassaolo voi siis perustua sopimuksen luonteeseen ja sanamuotoon, sen täytäntöönpanotapaan ja siitä aiheutuviin yritysten välisiin yhteyksiin tai vuorovaikutussuhteisiin. Sopimuksen tai muiden oikeudellisten yhteyksien olemassaolo ei kuitenkaan ole yhteisen määräävän aseman välttämätön toteamisedellytys, sillä toteaminen voi perustua myös muihin vuorovaikutussuhteisiin ja riippua sekä taloudellisesta että erityisesti kyseistä markkinarakennetta koskevasta arvioinnista.
- 46 Perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan yksityiskohtaisesta soveltamisesta meriliikenteeseen 22 päivänä joulukuuta 1986 annetun neuvoston asetuksen (ETY) N:o 4056/86 (EYVL L 378, s. 4; jäljempänä asetus N:o 4056/86) 1 artiklan 3 kohdan b alakohdan mukaan linjakonferenssilla tarkoitetaan ”kahden tai useamman aluksia käyttävän ja määritellyllä maantieteellisellä alueella tietyllä reitillä tai tietyillä reiteillä kansainvälisiä linjaliikennepalveluja tarjoavien varustamojen ryhmää, jolla on jonkinlainen sopimus tai järjestely siitä, että varustamot toimivat yhdenmukaisin tai yhteisin kuljetusmaksuin ja noudatavat muita varustamopalvelujen tarjoamisesta sovittuja ehtoja”.
- 47 Asetuksen N:o 4056/86 kahdeksannessa perustelukappaleessa todetaan, että tällaisilla linjakonferensseilla ”on vakauttava vaikutus, koska ne takaavat rahdinantajille luotettavia palveluja; yleensä niillä osaltaan edistetään riittävien, tehokkaiden, aikatauluun perustuvien merikuljetusten tarjoamista, ja niissä otetaan oikeudenmukaisesti huomioon käyttäjien edut; tällaisia tuloksia ei voida saavuttaa ilman kuljetusmaksuja sekä tarvittaessa kuljetuskaluston saatavuutta, lastin ja tulojen jakamista koskevaa varustamoiden yhteistyötä konferensseissa; useimmissa tapauksissa konferenssin ulkopuolella olevat aikatauluun perustuvat palvelut sekä tietyissä tapauksissa hakurahtiliikenne ja muut kuljetustavat kilpailevat edelleen tehokkaasti konferenssien kanssa; merenkulkualan rakenteelle

ominaisen laivastojen liikkuvuuden vuoksi konferenssit ovat jatkuvasti kilpailun kohteena, ja niillä ei yleensä voida poistaa tätä kilpailua merkittävältä osalta kyseisiä meriliikennepalveluja”.

- 48 Näistä säännöksistä seuraa, että linjakonferenssi, jolle neuvoston määritelmän mukaan voidaan myöntää asetuksessa N:o 4056/86 säädetty ryhmäpoikkeus, voidaan sen laatu ja tavoitteet huomioon ottaen määrittää markkinoilla niin käyttäjiin kuin kilpailijoihinkin nähden esiintyväksi yhdeksi yksiköksi. Tältä kannalta katsoen on johdonmukaista, että neuvosto antaa asetuksella N:o 4056/86 tarvittavia säännöksiä estääkseen linjakonferenssista aiheutuvat perustamissopimuksen 86 artiklan kannalta soveltumattomat vaikutukset (ks. mm. asetuksen N:o 4056/86 8 artikla).
- 49 Tämä ei millään tavoin vaikuta siihen, onko linjakonferenssilla tietyssä tilanteessa määräävä asema tietyillä markkinoilla, eikä varsinkaan siihen, onko se käyttänyt tätä asemaa kilpailusääntöjen vastaisesti. Kuten asetuksen N:o 4056/86 8 artiklan 2 kohdasta ilmenee, määräävässä asemassa oleva linjakonferenssi voi käyttäytymisellään aiheuttaa perustamissopimuksen 86 artiklan kannalta soveltumattomia vaikutuksia.
- 50 Toisen ja kolmannen väitteen perusteltavuutta on tarkasteltava tätä taustaa vasten.
- 51 Heti aluksi on todettava, että valittajat eivät ole valituksessaan kiistäneet relevanttien markkinoiden määritelmää eivätkä niitä seikkoja, joilla on pyritty osoittamaan, että Cewal-linjakonferenssilla on määräävä asema näillä markkinoilla (edellyttäen, että yhteisen markkina-aseman olemassaolo on osoitettu).

- 52 Komissio on riidanalaisen päätöksen II jakson A kohdan, jonka otsikko on ”86 artiklan soveltaminen linjakonferensseihin”, 49 kohdassa tyytynyt toteamaan, että asetuksen N:o 4056/86 8 artiklassa säädetään siitä mahdollisuudesta, että linjakonferenssi käyttää määräävää asemaansa kilpailusääntöjen vastaisesti, kun taas ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin oli käyttänyt linjakonferensseja esimerkkinä sellaisista taloudellisesti toisistaan riippumattomien yksikköjen tekemistä sopimuksista, joihin perustuvat taloudelliset yhteydet ovat sellaisia, että näillä yksiköillä saattaa tästä syystä olla yhteinen määräävä asema suhteessa samoilla markkinoilla toimiviin muihin toimijoihin ja että Cewalin jäsenen välinen sopimus on tällainen sopimus. Saman päätöksen 50 kohdan mukaan se, että tietyille Cewal-linjakonferenssin toiminnoille on myönnetty ryhmäpoikkeus, ei estä perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamista linjakonferenssin toimintaan.
- 53 On totta, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin esittää valituksenalaisen tuomion 65 kohdassa useita sellaisia seikkoja, joita — vaikka ne mainitaankin riidanalaisessa päätöksessä — ei kuitenkaan nimenomaisesti mainita kyseisen päätöksen 49 ja 50 kohdassa.
- 54 Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen voitaisiin katsoa todenneen, että koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 65 kohdassa mainitsemia erityisiä seikkoja ei ollut olemassa, komissiolla ei ollut oikeutta todeta, että Cewal-linjakonferenssi muodosti sellaisen yhden yksikön, jolla voi olla määräävä asema relevanteilla markkinoilla. Valituksenalaisen tuomion 65 kohdassa olevalla perustelulla pyritään sitä vastoin vastaamaan kantajien väitteisiin siten, että Cewal-sopimuksen täytäntöönpanosta seurasi, että linjakonferenssin jäsenet esiintyivät markkinoilla yhtenä yksikkönä.
- 55 Lisäksi on syytä todeta, etteivät valittajat ole kiistäneet niiden seikkojen paik-kansapitävyyttä, joihin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin viittaa valituksenalaisen tuomion 65 kohdassa ja jotka sisältyivät jo riidanalaiseen päätökseen, eivätkä ne ole väittäneet, ettei niillä ollut mahdollisuutta esittää näitä seikkoja koskevia huomautuksia hallinnollisen menettelyn aikana.

- 56 Riidanalaisen päätöksen 49 ja 50 kohdassa esitetyn komission oikeudellisen arvioinnin perusteltavuutta on arvioitava ottaen huomioon ne tosiseikat ja olosuhteet, jotka on nimenomaisesti mainittu tälle arvioinnille varatussa päätöksen osassa, ja näiden lisäksi kaikki muut tästä päätöksestä ilmenevät riidattomat seikat.
- 57 Edellä esitetystä seuraa, ettei ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ole tehnyt oikeudellista virhettä todetessaan, että komissio oli esillä olevassa asiassa oikeudellisesti riittävällä tavalla näyttänyt toteen sen, että Cewal-sopimuksen perusteella, sellaisena kuin se oli täytäntöönpantu, oli mahdollista arvioida, että linjakonferenssin jäsenet toimivat yhdessä.
- 58 Näin ollen ei ole tarpeen lausua siitä, onko linjakonferenssin jäsenten käyttäytymistä aina arvioitava yhteisenä käyttäytymisenä perustamissopimuksen 86 artiklaa sovellettaessa.
- 59 Toinen ja kolmas väite ja näin ollen myös ensimmäinen valitusperuste on tästä syystä hylättävä.

Cewalin määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä koskeva valitusperuste

- 60 Toisessa valitusperusteessaan valittajat väittävät, ettei niiden voida katsoa syyllistyneen yhteenkään niistä kolmesta rikkomisesta, jotka komissio ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin lukevat niiden syyksi.

Määrävän markkina-aseman väärinkäyttö yhteistyösopimuksella (jäljempänä Ogefrem-sopimus)

Valittajien väitteet ja niiden perustelut

- 61 Valittajat moittivat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta ensinnäkin siitä, että se on loukannut puolustautumisoikeuksia ja oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, toiseksi siitä, että valituksenalaisen tuomion perustelut ovat ristiriitaiset, ja lopuksi siitä, ettei ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ole maininnut tiettyjä valittajien esittämiä perusteluita.
- 62 Puolustautumisoikeuksien ja oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan oikeuden loukkaamisen osalta valittajat väittävät, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on loukannut niiden oikeuksia siten, että se on korvannut riidanalaisessa päätöksessä olevan Ogefrem-sopimukseen liittyvän kilpailusääntöjen rikkomista koskevan väitteen uudella väitteellä.
- 63 Valittajien mukaan komissio on riidanalaisen päätöksen 63—72 kohdassa ja 115 kohdassa moittinut valittajia ensinnäkin siitä, etteivät ne olleet purkaneet Ogefrem-sopimuksen 1—6 artiklaa ja toiseksi siitä, että ne olivat muistuttaneet Ogefremille, että niille myönnettyä yksinoikeutta piti noudattaa. Ne väittävät, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on korvannut nämä kaksi kilpailusääntöjen rikkomista koskevaa väitettä uudella väitteellä, joka perustuu siihen, etteivät valittajat olleet käyttäneet järkevästi veto-oikeuttaan.
- 64 Valittajien mukaan menettely, jossa julkista viranomaista vaaditaan toimimaan, ja menettely, jossa tämän viranomaisen toimenpidettä vastaan esitetään selvä ”veto”, eroavat toisistaan perustavanlaatuisella tavalla, sillä veto-oikeus liittyy tilanteeseen, jossa tällaisen oikeuden omaavalla henkilöllä on mahdollisuus estää päätöksenteko. Valittajat väittävät, ettei niillä koskaan ole ollut mahdollisuutta esittää huomautuksiaan tästä kilpailusääntöjen rikkomista koskevasta uudesta väitteestä. Myöskään tosiseikat eivät tue tätä väitettä.

- 65 Valittajat katsovat, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on voinut tämän uuden väitteen vuoksi jättää huomioon ottamatta ne komission kaksi väitettä, jotka koskivat Cewalin jäseniä.
- 66 Mitä tulee ensimmäiseen kilpailusääntöjen rikkomista koskevaan väitteeseen, jonka mukaan Cewal ei ollut purkanut Ogefrem-sopimuksen 1—6 artiklaa, valittajat toteavat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen katsoneen, että rikkominen oli päättynyt syyskuussa 1989. Ne korostavat, että kun otetaan huomioon, ettei sopimusta ollut koskaan purettu, tästä voidaan päätellä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin — toisin kuin komissio — on katsonut, ettei itse sopimuksella käytetty väärin määräävää asemaa, tai että se ei ainakaan ollut tutkinut, koskiko väite tältä osin määräävän aseman väärinkäyttöä. Valittajat väittävät joka tapauksessa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen olisi pitänyt kumota tämän määräävän aseman väärinkäytön nojalla määrätty sakko.
- 67 Jos ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin taas sitä vastoin oli katsonut, että yksinoikeuteen liittyvät järjestelyt olivat sellaisina määräävän aseman väärinkäyttöä, valittajien mukaan sen olisi pitänyt vastata näiden esittämiin kanneperusteisiin, joiden mukaan Zairen tasavalta oli myöntänyt niille yksinoikeuden ja että kyse oli siis julkisen vallan toteuttamasta toimenpiteestä.
- 68 Mitä taas tulee toiseen kilpailusääntöjen rikkomista kokevaan väitteeseen, jonka mukaan Cewalin jäsenet olisivat vaatineet Ogefrem-sopimuksen ehdotonta soveltamista, valittajat väittävät, että menettelyn, jossa julkista viranomaista vaaditaan toimimaan, ja menettelyn, jossa tämän viranomaisen toimenpidettä vastaan esitetään selvä ”veto”, välinen ero on mahdollistanut sen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on voinut jättää huomioon ottamatta ne valittajien tästä väitteestä esittämät toteamukset.
- 69 Toissijaisesti valittajat katsovat, että vaikka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei olekaan muuttanut komission esittämää väitettä, sen olisi pitänyt vastata tuolloisten kantajien esittämiin kanneperusteisiin, joiden mukaan pelkkää hallintotoimen toteuttamiskehotusta ei voitu pitää määräävän aseman väärinkäyttönä.

- 70 Toisessa väitteessään valittajat toteavat, että koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on katsonut, ettei Cewalin jäseniä syytetty siitä, etteivät ne olleet purkaneet Ogefrem-sopimusta, eikä siitä, että ne olivat yllyttäneet hallitusta toimimaan, se ei voinut todeta, olematta sisäisesti ristiriitainen, että komissio oli perustellusti voinut katsoa Cewalin jäsenten rikkoneen perustamissopimuksen 86 artiklaa osallistumalla aktiivisesti sopimuksen täytäntöönpanoon ja vaatimalla toistuvasti tämän sopimuksen ehdotonta soveltamista.
- 71 Kolmannessa väitteessään valittajat toteavat, että sitä, etteivät ne olleet kieltäytyneet käyttämästä yksinoikeuttaan, ei voida pitää perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitettuna määräävän aseman väärinkäyttönä.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 72 Aluksi on syytä tutkia, onko ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin korvannut riidanalaisessa päätöksessä olevan Ogefrem-sopimukseen liittyvän kilpailusääntöjen rikkomista koskevan väitteen uudella väitteellä, jonka mukaan tuolloiset kantajat eivät olleet käyttäneet järkevästi veto-oikeuttaan.
- 73 Riidanalaisen päätöksen 2 artiklasta ilmenee, että komissio katsoi Cewal-linjakonferenssin jäsenyritysten käyttäneen väärin yhteistä määräävää markkina-asemaa osallistumalla Ogefrem-sopimuksen täytäntöönpanoon ja vaatimalla toistuvasti eri tavoin sen ehdotonta soveltamista.
- 74 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 109 kohdassa katsonut, että komissio on voinut perustellusti katsoa, että Cewalin jäsenet ovat rikkoneet perustamissopimuksen 86 artiklaa, kun ne ovat osallistuneet

aktiivisesti Ogefremin kanssa tehdyn sopimuksen toimeenpanoon ja kun ne ovat toistuvasti vaatineet sopimuksen ehdotonta soveltamista, sellaisen suunnitelman yhteydessä, jonka päämääränä oli syrjäyttää markkinoilta ainoa riippumaton varustamo, jonka Ogefrem oli päästänyt markkinoille.

- 75 Vaikka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin onkin valituksenalaisen tuomion 108 kohdassa maininnut veto-oikeuden käyttämisen, tällä maininnalla voidaan viitata ainoastaan Cewalille Ogefrem-sopimuksessa annettuun mahdollisuuteen kieltäytyä hyväksymästä poikkeuksia siitä yksinoikeudesta, joka sille oli annettu. Kuten julkisasiamies on ratkaisuehdotuksensa 58 kohdassa todennut, tämä maininta ei vaikuta kilpailusääntöjen rikkomisen määrittelyyn, sillä tällä rikkomisella tarkoitetaan niin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kuin komissionkin mukaan niitä Cewalin toistuvia vaatimuksia, joilla se vaati yksinoikeutensa ehdotonta noudattamista.
- 76 Veto-oikeutta koskevalla maininnalla ei pyritä kuvaamaan kilpailusääntöjen rikkomista, vaan pikemminkin vastaamaan silloisten kantajien esittämään väitteeseen, jonka mukaan Zairen viranomaiset olivat pakottaneet ne toimimaan tällä tavalla.
- 77 Mitä tulee neljään muuhun tältä osin esitettyyn väitteeseen ja ottaen huomioon, ettei komissio eikä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsonut Ogefrem-sopimuksella rikotun perustamissopimuksen 86 artiklaa, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi päätellä, että rikkominen päättyi syyskuussa 1989, vaikka sopimus olikin edelleen voimassa.
- 78 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei myöskään ole katsonut, että Ogefrem-sopimuksella annetulla yksinoikeudella sinänsä rikottaisiin kilpailusääntöjä. Sen ei siis ollut pakko tutkia silloisten kantajien esittämiä väitteitä, joiden mukaan tällainen yksinoikeus oli myönnetty julkisen vallan toteuttamalla toimenpiteellä.

- 79 Tästä syystä on tutkittava, olisiko ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen pitänyt ottaa huomioon silloisten kantajien esittämät väitteet, joiden mukaan pelkkää hallintotoimen toteuttamiskehotusta ei voida pitää määräävän aseman väärinkäyttönä.
- 80 Valituksenalaisen tuomion 104 ja 105 kohdasta ilmenee, että Ogefrem-sopimuksen 1 artiklan 1 kohdassa määrättiin Cewalin jäsenille yksinoikeus kaikkiin konferenssin toiminta-alueella kuljetettaviin tavaroihin. Tämän artiklan 2 kohdassa määrättiin nimenomaisesti, että poikkeuksia voitiin tehdä molempien sopimuspuolten suostumuksella. Ogefrem on yksipuolisesti antanut riippumattomalle varustamolle liikennöintiluvan, joka vastasi periaatteessa 2:ta prosenttia Zairen koko rahtiliikenteestä mutta jonka osuus on sittemmin kasvanut. Cewalin jäsenet kehottivat tällöin Ogefremia huolehtimaan siitä, että Grimaldi ja Cobelfret (jäljempänä G & C) syrjäytetään markkinoilta. Ne huomauttivat Ogefremille muun muassa sen velvollisuuksista ja vaativat niiden ehdotonta noudattamista.
- 81 Tältä osin on tutkittava, voidaanko sitä seikkaa, että valittajat vaativat Zairen viranomaisten kanssa tehdyn sopimuksen mukaisten sopimusehtojen noudattamista, pitää pelkkänä hallintotoimen toteuttamiskehotuksena. Jos voidaan, on tutkittava, voiko tällainen kehottaminen sinänsä olla määräävän aseman väärinkäyttöä.
- 82 Menettely, jossa julkista viranomaista vaaditaan noudattamaan erityistä sopimusvelvoitetta, eroaa kiistattomasti menettelystä, jossa viranomaista vain ”kehotetaan” toimimaan. Viimeksi mainitussa tapauksessa on nimittäin kyse pelkästä yrityksestä vaikuttaa kyseiseen viranomaiseen, kun se käyttää sille kuuluvaa harkintavaltaa. Erityisen sopimusvelvoitteen noudattamista koskevalla vaatimuksella pyritään sitä vetoamaan niihin oikeuksiin, joita kyseisellä viranomaisella on lähtökohtaisesti velvollisuus noudattaa.

- 83 Tästä seuraa, että kantajien menettelyä niiden vaatiessa Ogefrem-sopimuksen noudattamista ei voida rinnastaa menettelyyn, jossa Zairen viranomaisia vain kehoitettiin toteuttamaan hallintotoimi. Ei siis ole tarpeen tutkia, onko pelkkä hallintotoimen toteuttamiskehoitus perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitettua määräävän aseman väärinkäyttöä, ja jos on, missä olosuhteissa.
- 84 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ja komissio ovat katsoneet, kuten on jo todettu, että väärinkäyttö oli tapahtunut siten, että Cewal oli toistuvasti vaatinut, että Zairen viranomaiset ehdottomasti kunnioittaisivat sen yksinoikeutta.
- 85 Tältä osin on syytä muistuttaa, että määräävän aseman olemassaolo merkitsee sitä, että kyseisellä yrityksellä tai kyseisillä yrityksillä on määräävän aseman syistä riippumatta erityinen vastuu varmistaa ettei sen tai niiden toiminta haittaa tehokasta ja vääristymätöntä kilpailua yhteismarkkinoilla (em. asia Michelin v. komissio, tuomion 57 kohta).
- 86 Nyt esillä olevassa asiassa on riidatonta, että Cewal on yrittänyt käyttää hyväkseen Ogefrem-sopimukseen perustuvaa yksinoikeuttaan syrjäyttääkseen ainoan kilpailijan markkinoilta. Tässä sopimuksessa ei kuitenkaan edellytetty tällaista käyttäytymistä, koska sen 1 artiklan 2 kohdassa määrätään nimenomaisesti mahdollisuudesta myöntää poikkeuksia perustamissopimuksen 86 artiklassa asetettujen edellytysten noudattamisen varmistamiseksi.
- 87 Tästä seuraa, että toinen väite on hylättävä ja että kolmas väite, jonka mukaan valittajia olisi moitittu siitä, etteivät ne olleet jättäneet käyttämättä yksinoikeuksiaan, on perusteeton.

- 88 Edellä esitetystä seuraa, että valittajien Ogefrem-sopimusta koskevan valitusperusteensa tueksi esittämät ensimmäinen, toinen ja kolmas väite on hylättävä.

”Hintataistelualuksiin” (”fighting ships”) liittyvä kilpailusääntöjen rikkominen

Valittajien väitteet ja niiden perustelut

- 89 Valittajat väittävät ensinnäkin, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole vastannut niiden kanneperusteeseen, jonka mukaan niiden syyksi luetun määrävän aseman väärinkäytön määritelmää, jonka komissio oli esittänyt väitetiedoksiannossa, oli muutettu, ja että tästä seuraa, että riidanalainen päätös olisi pitänyt kumota, koska sillä loukataan puolustautumisoikeuksia.
- 90 Valittajat toteavat olettaneensa väitetiedoksiannon ja riidanalaisen päätöksen perusteella, että niiden oli katsottu käyttäneen väärin määrävää asemaansa, koska niiden alukset olivat ankkuroituneet ”outsider”-aluksen viereen, koska ne olivat samanaikaisesti tarjonneet ”outsiderin” perimiä hintoja alhaisempia hintoja ja koska ne olivat jakaneet hintataistelualusten aiheuttamat tappiot konferenssin jäsenten kesken. Valittajat olettivat lisäksi, että tappiot olivat osoitus siitä, että ne sovelsivat nk. saalistushintoja sen sijaan, että olisivat noudattaneet normaalia käytäntöä, jonka mukaan hinnat sopeutettiin kilpailijan hintoihin, jotta sen kanssa olisi kilpailtu reilusti.
- 91 Komissio on ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa esittämässään vastineessa todennut, että edellytys, jonka mukaan lähtöpäiviä muutettiin nimenomaisesti siten, että ne vastasivat kilpailijan aluksen lähtöpäiviä, ei ole olennainen. Se on myöskin todennut, että edellytys, jonka mukaan sovellettujen hintojen oli oltava kilpailijan hintoja alhaisempia, ei sekään ollut hintataistelu-

aluskäytännön olennainen piirre. Lisäksi komissio on väittänyt, että käytetyt rahtihinnat eivät välttämättä aiheuta toimintatappioita konferenssin jäsenyhdistöille, kun konferenssi on määräävässä asemassa.

- 92 Lopuksi komissio on kiistänyt saalistushinnan käsitteen merkityksen asiassa.
- 93 Valittajat väittävät vasta tässä menettelyvaiheessa ymmärtäneensä, että komissio oli muuttanut vastaajien syyksi luetun määräävän aseman väärinkäytön määritelmää. Tästä syystä ne olivat vastauskirjelmässään korostaneet, että jos riidanalaisen päätöksen piti tulkita perustuvan tähän uuteen määritelmään, Cewalin jäsenet tuomittiin tässä päätöksessä menettelytavasta, josta niitä ei ollut syytetty väitetiedoksiannossa. Tästä syystä tämä päätös olisi pitänyt kumota puolustautumisoikeuksien ja EY:n perustamissopimuksen 190 artiklan (josta on tullut EY 253 artikla) rikkomisen perusteella.
- 94 Valittajien mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on riidanalaisen päätöksen tietyt osat tutkittuaan katsonut, että päätöksen perustana oli sama määritelmä, jonka komissio oli esittänyt vastineessaan. Se ei kuitenkaan ole tutkinut kanneperustetta, jonka mukaan kyseinen päätös olisi näin ollen pitänyt kumota, koska sillä loukattiin kantajien puolustautumisoikeuksia. Valittajat vaativat siis, että valituksenalainen tuomio kumotaan.
- 95 Toiseksi valittajat väittävät, että valituksenalainen tuomio on kumottava, koska siinä tulkitaan virheellisesti riidanalaista päätöstä. Valittajien mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on virheellisesti katsonut, että kyseinen päätös perustui määräävän aseman väärinkäyttöä koskevaan uuteen määritelmään. Valittajat toteavat tältä osin, että komissio on itse *XXII kilpailupolitiikkaa koskevassa vuosikertomuksessa* vuodelta 1992 tulkinnut eri tavoin riidanalaista päätöstä korostaen, että "hintataistelualusten" käyttö, josta Cewalin jäseniä moitittiin, täytti väitetiedoksiannossa asetetut kolme edellytystä. Valittajat väittävät, että tulkitessaan virheellisesti kyseistä päätöstä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on itse muuttanut valittajia kohtaan esitettyä kilpailusääntöjen

rikkomista koskevaa väitettä, loukaten näin puolustautumisoikeuksia ja oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.

- 96 Kolmanneksi valittajat väittävät, että uudelleen määriteltyä määräävän aseman väärinkäyttöä ei voida pitää väärinkäyttönä. Ne toteavat tältä osin olevan riidatonta, että määräävässä asemassa olevilla yrityksillä on oikeus vastata kilpailijayritysten kilpailuun. Ne katsovat, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen kieltäytyessään myöntämästä, että määräävässä asemassa oleva yritys saa vastatessaan sen markkinoille pyrkivän uuden yrityksen harjoittamaan hintakilpailuun tehdä suunnitelman, jolla pyritään tämän yrityksen poistamiseen käyttämällä valikoivia hinnanalennuksia, kunhan sen tarjoamat hinnat eivät merkitse väärinkäyttöä asiassa C-62/86, AKZO v. komissio, 3.7.1991 annetussa tuomiossa (Kok. 1991, s. I-3359) tarkoitetuin tavoin.
- 97 Valittajat katsovat lisäksi, että sekä komissio että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ovat jättäneet osoittamatta, että ne edellytykset, joita saalistushintoja koskevan käytännön olemassaololle asetetaan, olivat täyttyneet nyt esillä olevassa asiassa. Niiden mukaan yhteisöjen tuomioistuin on edellä mainitussa asiassa AKZO vastaan komissio antamassaan tuomiossa asettanut tiukat edellytykset sille, milloin nk. saalistushintoja voidaan pitää perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitettuna määräävän aseman väärinkäyttönä. Näiden edellytysten mukaan vahvistettujen hintojen on alitettava omakustannushinta. Koska Cewalin jäsenten tässä tapauksessa käyttämät hinnat eivät alittaneet omakustannushintaa, niitä ei voida syyttää saalistushintojen käyttämisestä. Pelkääntään se seikka, että tätä hintakilpailua on käyty tarkoituksin syrjäyttää kilpailija markkinoilta, ei voi tehdä laillisesta kilpailusta laitonta.
- 98 Vaikka nämä väitteet tultaisiin hylkäämään, valittajat katsovat joka tapauksessa, että määräävän aseman väärinkäyttöä koskeva määritelmä on uusi, joten niiden maksettavaksi ei voida määrätä sakkoa.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 99 Ensimmäisen väitteen osalta, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole vastannut vastauskirjelmässä esitettyyn perusteeseen, todetaan, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 48 artiklan 2 kohdan mukaan asian käsittelyn kuluessa ei saa vedota uuteen perusteeseen, ellei se perustu käsittelyn aikana esille tulleisiin tosiseikkoihin tai oikeudellisiin seikkoihin.
- 100 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi tutkia silloisten kantajien esittämän kanneperusteen ainoastaan, jos väitetiedoksiannon ja riidanalaisen päätöksen välinen ero oli tullut esille tuon oikeudenkäynnin aikana.
- 101 Väitetiedoksiannon 23 kohdasta ilmenee tältä osin, että silloisia kantajia moitittiin siitä, että ne olivat vahvistaneet Cewalin normaaleista kuljetushinnoista poikkeavat yhteiset hinnat, joita ei ollut määritetty "taloudellisin perustein (eli suhteessa kustannuksiin), vaan yksinomaan siten, että ne olisivat alhaisempia kuin G & C:n hinnat, ja tästä vahvistamistavasta aiheutuvat tappiot jaettiin Cewalin jäsenten kesken". Sivulla 20 komissio lisäsi, että "tällainen käyttäytyminen (saalistushintojen vahvistaminen) kilpailijan syrjäyttämiseksi markkinoilta" on perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitettua määräävän aseman väärinkäyttöä.
- 102 Riidanalaisen päätöksen 2 artiklassa todetaan, että silloiset kantajat olivat käyttäneet väärin määräävää asemaansa, koska ne olivat muuttaneet rahdin hintaa poiketen voimassa olevista maksutaulukoista voidakseen tarjota samat tai alemmat hinnat kuin pääasiallinen riippumaton kilpailija niiden rahtien osalta, jotka lähtevät satamasta samana päivänä tai lähipäivinä. Komissio selvitti riidanalaisen päätöksen 73 kohdassa, että se tulonmenetys, joka tästä hinnanvahvistusjärjestelmästä aiheutui konferenssin perimiin hintoihin nähden, jäi Cewalin kaikkien jäsenten vastuulle. Saman päätöksen 74 kohdassa komissio selvitti lisäksi, että kun otettiin huomioon Cewal-linjakonferenssin jäsenten alusten

lähtötaajuus, tämä saattoi määrätä aluksia hintataistelualuiksi vaarantamatta vahvistettuja aikatauluja.

- 103 On pakko todeta, että väitetiedoksiannossa oleva määräävän aseman väärinkäytön määritelmä eroaa ensi arviolta riidanalaisessa päätöksessä olevasta määritelmästä. Ensiksi mainitussa viitataan nimittäin G & C:n perimiä hintoja alhaisempiin hintoihin ja tappioihin, kun taas toiseksi mainitussa viitataan G & C:n perimiä hintoja alhaisempiin tai niiden kanssa yhtä suuriin hintoihin ja tulonmenetykseen.
- 104 Tämä ero käy kuitenkin ilmi jo verrattaessa näiden kahden asiakirjan sanamuotoja ja sen olisi pitänyt olla ilmeisen selvä riidanalaista päätöstä tiedoksiannettaessa. Ei voida väittää, että kyse on ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa käydyn oikeudenkäynnin aikana esille tulleesta oikeudellisesta seikasta tai tosiseikasta.
- 105 On siis määritettävä, oliko ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimella velvollisuus lausua tästä kanneperusteesta, johon vedottiin ensimmäisen kerran vastauskirjelmässä.
- 106 Tältä osin on totta, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen pitää periaatteessa vastata oikeudenkäynnin aikana esitettyihin väitteisiin ja perustella vaatimuksen tutkimatta jättämistä koskeva päätös, jotta yhteisöjen tuomioistuin voisi harjoittaa laillisuusvalvontaa valitusasiaa käsitellessään (ks. tämän suuntaisesti asia C-259/96 P, neuvosto v. De Nil ja Impens, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. I-2915, 32 kohta).
- 107 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelta ei voida edellyttää, että se joka kerta kun asianosainen oikeudenkäynnin kuluessa vetoaa sellaiseen uuteen perusteeseen, joka ei selvästikään täytä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 48 artiklan 2 kohdassa asetettuja edellytyksiä, tuomiossaan selvittäisi, miksi perustetta ei oteta tutkittavaksi, tai tutkisi perinpohjaisesti tällaisen perusteen.

- 108 Joka tapauksessa se seikka, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole nimenomaisesti lausunut tämän perusteen tutkittavaksi ottamisesta, ei ole vaikuttanut silloisten kantajien asemaan, koska oli ilmeistä, ettei kanneperustetta voitu ottaa tutkittavaksi.
- 109 Mitä tulee valittajien toiseen valitusperusteeseen, joka koskee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämää tulkintaa riidanalaisesta päätöksestä, on syytä muistuttaa, että komissio on vastineessaan todennut, että ei ole välttämätöntä, että hintataistelualus olisi erityisesti tehtävään määrätty, että hinnat olisivat kilpailijan hintoja alemmat ja että toiminnasta aiheutuisi tosiasiallisia tappioita.
- 110 Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut, riidanalaisen päätöksen ja vastinekirjelmän välillä ei tältä osin ole eroja. Vastinekirjelmässä ei näet määritellä uudella tavalla kyseisessä päätöksessä tarkoitettua hintataistelualusten avulla tapahtuvaa määräävän aseman väärinkäyttöä, vaan vastinekirjelmä on riidanalaisen päätöksen mukainen ja tästä syystä tämä väite on perusteettomana hylättävä.
- 111 Valittajien kolmas väite koskee sitä, voidaanko riidanalaisessa päätöksessä ja vastinekirjelmässä määritettyä määräävän aseman väärinkäyttöä pitää tällaisena väärinkäyttönä.
- 112 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan perustamissopimuksen 86 artiklassa olevassa määräävän aseman väärinkäyttöä koskevassa luettelossa ei luetella tyhjentyvästi perustamissopimuksella kiellettyjä määräävän aseman väärinkäyttömuotoja (asia 6/72, Europemballage ja Continental Can v. komissio, tuomio 21.2.1973, Kok. 1973, s. 215, 26 kohta; Kok. Ep. II, s. 89).
- 113 On lisäksi kiistatonta, että tietyissä olosuhteissa se, että määräävässä asemassa oleva yritys vahvistaa tätä asemaansa siinä määrin, että näin saavutetulla mää-

räävän aseman tasolla rajoitetaan olennaisesti kilpailua, voi olla kilpailusääntöjen rikkomista (em. asia Europemballage ja Continental Can v. komissio, tuomion 26 kohta).

- 114 Lisäksi määrävässä asemassa olevalle yritykselle kuuluvan erityisen velvollisuuden aineellista soveltamisalaa on tarkasteltava ottaen huomioon kunkin yksittäistapauksen erityiset olosuhteet, jotka osoittavat kilpailun heikentyneen (asia C-333/94 P, Tetra Pak v. komissio, tuomio 14.11.1996, Kok. 1996, s. I-5951, 24 kohta).
- 115 Meriliikennemarkkinat ovat erittäin pitkälle erikoistunut ala. Neuvosto on näiden markkinoiden erityispiirteiden vuoksi ottanut asetuksella N:o 4056/86 käyttöön kilpailujärjestelmän, joka eroaa muilla talouden aloilla sovellettavasta järjestelmästä. Linjakonferensseille rajoittamattomaksi ajaksi annettu lupa vahvistaa yhdessä meriliikenteen hinnat on sovellettava lainsäädäntö ja kilpailupolitiikka huomioon ottaen poikkeuksellinen menettely.
- 116 Asetuksen N:o 4056/86 kahdeksannesta perustelukappaleesta ilmenee, että linjakonferensseille on myönnetty oikeus hintojen vahvistamiseen, koska niillä on vakauttava vaikutus ja koska niillä osaltaan edistetään aikatauluun perustuvien, riittävien ja tehokkaiden merikuljetusten tarjoamista. Tästä voi aiheutua, että tilanteessa, jossa yksi ainoa linjakonferenssi on määrävässä asemassa tietyillä markkinoilla, näiden palvelujen käyttäjän ei kannata käyttää riippumattoman kilpailijan tarjoamia palveluja, paitsi jos viimeksi mainittu voi tarjota alempia hintoja kuin linjakonferenssi.
- 117 Tästä seuraa, että kun määrävässä asemassa oleva linjakonferenssi alentaa valikoivasti hintoja mukauttaakseen ne keskitetyksi kilpailijan hintoihin, sille aiheutuu tästä kahdenlaista hyötyä. Ensinnäkin se poistaa pääasiallisen ja jopa ainoan kilpailukeinon, joka kilpailevalla yrityksellä on. Toiseksi se voi edelleen

periä käyttäjiltä korkeampia hintoja sellaisista palveluista, joita tämä kilpailu ei uhkaa.

- 118 Nyt esillä olevassa asiassa ei ole tarpeen ottaa yleisesti kantaa niihin olosuhteisiin, joissa linjakonferenssi voi lainmukaisesti yksittäistapauksessa soveltaa ilmoittamaansa maksutaulukkoa alempia hintoja reagoidakseen alhaisempia hintoja tarjoavan kilpailijan menettelyyn, eikä tutkia asetuksen N:o 4056/86 1 artiklan 3 kohdan b alakohdassa olevan ilmaisun "yhdenmukainen tai yhteinen kuljetusmaksu" täsmällistä merkitystä.
- 119 Riittää kun todetaan, että nyt esillä olevassa asiassa on kyse sellaisen linjakonferenssin käyttäytymisestä, jolla on yli 90 prosentin osuus kyseisistä markkinoista ja vain yksi kilpailija. Valittajat eivät sitä paitsi ole tosissaan kiistäneet, vaan ovat jopa istunnossa myöntäneet, että moititulla käyttäytymisellä pyrittiin syrjäyttämään G & C markkinoilta.
- 120 On siis syytä katsoa, ettei ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ole tehnyt oikeudellista virhettä todetessaan, että komission esittämät väitteet, joiden mukaan "hintataistelualusten" käyttäminen G & C:tä vastaan oli määräävän aseman väärinkäyttöä, olivat perusteltuja. Lisäksi on syytä todeta, ettei tässä asiassa ole kyse siitä, että määräävän aseman väärinkäyttö olisi määritelty uudelleen.
- 121 Hintataistelualuksia koskevat valitusperusteet on siis jätettävä tutkittavaksi ottamatta tai ne on perusteettomina hylättävä.

Kilpailusääntöjen rikkominen lojaliteettijärjestelyillä

Valittajien väitteet ja niiden perustelut

- 122 Cewalin on väitetty tehneen sataprosenttista lojaalisuutta (mukaan lukien fob-ehdoin myytävät tavarat) edellyttäviä järjestelyjä, mitkä ovat pidemmälle menevä toimenpide kuin mistä asetuksen N:o 4056/86 5 artiklan 2 kohdassa säädetään, ja pitämällä ”mustia listoja” niistä rahdinantajista, jotka eivät olleet lojaaleja. Valittajat esittävät tältä osin neljä väitettä.
- 123 Ensiksi ne väittävät, että lojaliteettialennukset ovat asetuksen N:o 4056/86 5 artiklan 2 kohdan mukaan sallittuja paitsi siinä tapauksessa, että ne ovat määräävässä asemassa olevan yrityksen ”määräämiä”. Ne toteavat tältä osin, ettei ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien ole tulkinnut oikein tätä säännöstä. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on näet katsonut, että lojaliteettijärjestelyä voidaan pitää yksipuolisesti ”määrätyinä”, jos linjakonferenssi on määräävässä asemassa, kuten nyt esillä olevassa asiassa.
- 124 Toiseksi valittajat katsovat, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen todetessaan valituksenalaisen tuomion 184 kohdassa, että se seikka, että lojaliteettijärjestelyt koskivat tavaroita, jotka oli myyty fob-ehdoin, johti siihen, että myyjä sitoutui lojaalisuusveloitteeseen, vaikka sillä ei ollut vastuuta tavarantoimituksesta. Valittajat korostavat, että sataprosenttista lojaalisuutta edellyttävät järjestelyt ovat asetuksen N:o 4056/86 perusteella sallittuja. Tämän asetuksen 5 artiklan 2 kohtaa pitää siis tulkita siten, että sillä sallitaan myös fob-ehdoin myytyjä tavaroita koskevat lojaliteettijärjestelyt.
- 125 Kolmanneksi valittajat väittävät, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen todetessaan valituksenalaisen tuomion 185 kohdassa, ettei ”mustien listojen” laatimista voida asetuksen N:o 4056/86 nojalla pitää sallittuna. Ne väittävät tältä osin, että rahdinantajiin sovellettava alennusjärjestelmä, joka kohdistuu yksinomaan linjakonferenssin jäseniin, ei voi

käytännössä toimia ilman ”epälojaaleista rahdinantajista” laadittua listaa tai ilman vastaavaa järjestelmää, josta kilpailijan palveluita käyttäneiden nimet ilmenevät. Valittajat katsovat, että tällaisten listojen käytön pitää olla asetuksen N:o 4056/86 perusteella sallittua.

- 126 Neljänneksi valittajat toteavat, että vaikka oletettaisiinkin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tehneen oikean päätelmän todetessaan, että kaikkia lojaliteettijärjestelyjä on pidettävä 5 artiklan 2 kohdan b alakohdan i alakohdassa tarkoitettuun tavoin ”määrättyinä”, jos kyseessä on määräävässä asemassa oleva yritys, se on kuitenkin rikkonut asetuksen N:o 4056/86 7 ja 8 artiklan 2 kohtaa. Ainoa seuraus tämän asetuksen 5 artiklassa säädettyjen velvoitteiden noudattamatta jättämisestä on nimittäin se, että Cewal on jättänyt täyttämättä poikkeukseen liittyvän velvollisuuden, mutta se ei ole jättänyt täyttämättä saman poikkeuksen myöntämisedellytystä.
- 127 Tämän erottelun merkitys on se, että jos edellytystä ei ole täytetty, poikkeusta ei tästä syystä voida soveltaa tai sen soveltamista ei voida jatkaa, kun taas velvollisuuden noudattamatta jättämisestä voi seurata yksinomaan se, että poikkeus peruutetaan ilman taannehtivaa vaikutusta.
- 128 Valittajien mukaan niille myönnettyä poikkeusta ei ole koskaan peruutettu. Poikkeuksen peruuttamista koskevan nimenomaisen menettelyn vireilläolo vaikuttaa siten, ettei sakkoja voida määrätä sellaisen menettelyn perusteella, jolle on ennen peruuttamisajankohtaa myönnetty ryhmäpoikkeus. Jos komissio on peruuttanut poikkeuksen, se voi siinä vaiheessa ryhtyä asetuksen N:o 4056/86 10 artiklan perusteella kaikkiin asianmukaisiin toimenpiteisiin perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomisen lopettamiseksi. Sakon määrääminen ei kuitenkaan voi olla tällainen toimenpide, sillä sakolla pyritään määräämään seuraamus aikaisemmasta menettelystä.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 129 Näissä neljässä väitteessään valittajat väittävät, että perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomista koskevaa väitettä ei voida perustaa sellaiseen menettelyyn, johon voidaan soveltaa asetuksessa N:o 4056/86 (5 artiklan 2 kohta) olevaa poikkeuksen myöntävää erityissäännöstä. Joka tapauksessa ennen kuin komissio voi todeta perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomisen, sen pitää peruuttaa kyseisten yritysten ryhmäpoikkeus.
- 130 Näissä perusteluissa tulkitaan väärin kyseisiä tekstejä ja niiden systematiikkaa. Kuten tämän tuomion 33 kohdassa on todettu, perustamissopimuksen 85 artiklan soveltaminen johonkin järjestelyyn ei estä perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamista tämän saman järjestelyn osapuolten käyttäytymiseen, jos kummankin määräyksen soveltamisedellytykset täyttyvät. Poikkeuksen myöntäminen perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan perusteella ei tarkemmin sanoen estä perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamista (ks. tältä osin asia C-310/93 P, BPB Industries ja British Gypsum v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, I-865, 11 kohta).
- 131 Se, että todellisessa kilpailutilanteessa toimiville yrityksille on myönnetty lupa tiettyyn menettelyyn, ei tarkoita sitä, että määräävässä asemassa olevan yrityksen samanlainen menettely ei koskaan voisi olla tämän aseman väärinkäyttöä.
- 132 Tutkittaessa määräävässä asemassa olevan yrityksen käyttäytymistä on otettava huomioon, että yrityksellä, jolla on tietyn pituisena ajanjaksona erittäin suuri markkinaosuus, on vahva asema, jonka johdosta siitä tulee kauppakumppaneilleen välttämätön kauppakumppani (em. asia Hoffmann-La Roche v. komissio, tuomion 41 kohta).

- 133 Lojaliteettijärjestelyjen "määräämisen" — tätä ilmaisua käytetään asetuksen N:o 4056/86 5 artiklan 2 kohdan b alakohdan i alakohdassa — osalta on tarkemmin ottaen todettava, että määräävässä asemassa oleva yritys voi käytännössä "määrätä", että sen palvelujen käyttäjät ryhtyvät lojaliteettijärjestelyihin ilman että sen tarvitsisi nimenomaisesti asettaa palvelujensa tarjoamisen edellytykseksi, että tällainen järjestely tehdään.
- 134 Tästä seuraa, että kun Cewalin käyttäytymistä arvioitiin perustamissopimuksen 86 artiklan perusteella, ei ollut syytä ratkaista, minkä edellytysten piti olla täyttyneitä, jotta normaalissa kilpailutilanteessa toimivan linjakonferenssin lojaliteettijärjestelyjä olisi voitu pitää asetuksen N:o 4056/86 5 artiklan 2 kohdan b alakohdan i alakohdassa tarkoitetuin tavoin "määrättyinä".
- 135 Neljännen väitteen osalta on todettava, että asetuksen N:o 4056/86 8 artiklan 1 kohdassa säädetään nimenomaisesti, että perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitettu määräävän aseman väärinkäyttö on kiellettyä ilman, että siitä täytyy etukäteen tehdä päätöstä. Kuten julkisasiamies on ratkaisuehdotuksensa 164 kohdassa todennut, tämä selkeä säännös on täysin yhdenmukainen perustamissopimuksen 86 artiklan tehokkuutta ja poikkeuksen mahdottomuutta koskevien periaatteiden kanssa. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan määräävän aseman väärinkäytön sallivaa poikkeusta ei missään tapauksessa voida myöntää (ks. em. asia Ahmed Saeed Flugreisen ja Silver Line Reisebüro, tuomion 32 kohta).
- 136 Tästä seuraa, että asetuksen N:o 4056/86 8 artiklan 2 kohdalla ei rajoiteta eikä voidakaan rajoittaa komission toimivaltaa määrätä sakkoja perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomisen perusteella. Tämän 8 artiklan 2 kohdan mukaan komissio voi peruuttaa ryhmäpoikkeuksesta aiheutuvan edun, jos se toteaa, että hintakonferensseilla, joille mainitun asetuksen 3 artiklassa tarkoitusta poikkeuksesta aiheutuu etua, jossakin erityisessä tapauksessa kuitenkin on perustamissopimuksen 86 artiklan kannalta soveltumattomia vaikutuksia.
- 137 Edellä esitetystä seuraa, että toinen valitusperuste on hylättävä.

Sakkoja koskeva valitusperuste

Valittajien väitteet ja niiden perustelut

- 138 Valittajat väittävät ensiksikin, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen, kun se hyväksyi kaikki ne tekijät, jotka komissio oli ottanut huomioon määrittäessään valittajien maksettavaksi määrättyjen sakkojen määrää.
- 139 Toiseksi ne väittävät, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen katsoessaan, että komissiolla oli oikeus määrätä sakko kullekin valittajalle, vaikka komissio oli väitetiedoksiannossa uhannut määrätä sakkoja Cewalille eikä sen yksittäiselle jäsenelle.
- 140 Menettelyllä, jossa sakot määrättiin tietyille Cewalin jäsenille, mutta ei Cewalille, loukataan näiden jäsenten perustavanlaatuisia menettelyllisiä oikeuksia. Sakon määrä on laskettava Cewalin eikä sen jäsenten liikevaihdon perusteella. Cewalin jäsenten tehtäviin olisi lisäksi kuulunut päättää sakkorasituksen jakamisesta, mikä olisi tehty niiden konferenssiosuuskien perusteella, mutta nyt 95 prosenttia sakoista määrättiin CMB:n maksettavaksi.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 141 Ensiksi on tutkittava toinen väite.
- 142 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan väitetiedoksiannossa on selkeästi mainittava kaikki ne oleelliset seikat, joihin komissio tässä menettelyvaiheessa nojautuu. Väitetiedoksianto, joka on menettelymääräysten noudattamisen olen-

nainen tae, on sen yhteisön oikeuden perustavanlaatuisen periaatteen ilmaus, joka edellyttää, että puolustautumisoikeuksia kunnioitetaan kaikissa menettelyissä (yhdistetyt asiat 100/80—103/80, Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomio 7.6.1983, Kok. 1983, s. 1825, 10 ja 14 kohta).

- 143 Tästä seuraa, että komissiolla on väitetiedoksiannossa velvollisuus selkeästi tämentää ne henkilöt, joille sakot mahdollisesti määrätään.
- 144 On pakko todeta, että väitetiedoksiannolla, jossa rikkojaksi määritellään Cewalin kaltainen yksikkö, ei riittävän selvästi ilmoiteta tämän yksikön muodostaville yhtiöille, että kullekin niistä tullaan määräämään sakkoja, jos rikkomisen todetaan tapahtuneen. Toisin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on katsonut, Cewalin oikeushenkilöllisyyden puuttumisella ei ole merkitystä tältä kannalta katsoen.
- 145 Näin laaditulla väitetiedoksiannolla ei varoiteta riittävällä tavalla kyseisiä yhtiöitä siitä, että sakkojen määrän vahvistaminen perustuu arvioon siitä, missä määrin kunkin yhtiön menettely on vaikuttanut väitetyn rikkomisen syntymiseen.
- 146 Tästä seuraa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen katsoessaan, että komissiolla oli oikeus määrätä Cewalin jäsenille erillisiä sakkoja, joiden vahvistaminen perustui arvioon siitä, missä määrin kukin oli osallistunut riidanalaiseen menettelyyn, vaikka väitetiedoksianto oli osoitettu vain Cewalille.

- 147 Edellä esitetty huomioon ottaen on katsottava, että viimeinen valitusperuste on perusteltu ja että riidanalaisen päätöksen vahvistava valituksenalainen tuomio on kumottava siltä osin, kuin se koskee valittajille määrättyjä sakkoja.
- 148 EY:n tuomioistuimen perussäännön 54 artiklan ensimmäisessä kohdassa määrätään, että jos muutoksenhaku todetaan aiheelliseksi, yhteisön tuomioistuin kumoaa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen päätöksen. Tällöin yhteisöjen tuomioistuin voi joko ratkaista asian lopullisesti itse, jos asia on ratkaisukelpoinen, tai palauttaa asia ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen ratkaistavaksi. Koska oikeudenkäyntiasiakirjat ovat riittävän kattavat, jotta yhteisöjen tuomioistuin voi lopullisesti itse ratkaista asian, asiaa ei ole syytä palauttaa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen.
- 149 Tästä seuraa, että riidanalaisen päätöksen 6 ja 7 artikla on kumottava niiltä osin kuin ne koskevat valittajille määrättyjä sakkoja.
- 150 Valittajien tämän valitusperusteen tueksi esittämiä muita väitteitä ei siis ole tarpeen tutkia.

Oikeudenkäyntikulut

- 151 Yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 122 artiklan 1 kohdassa määrätään, että jos valitus on perusteltu ja yhteisöjen tuomioistuin ratkaisee itse riidan lopullisesti, se päättää oikeudenkäyntikuluista. Työjärjestyksen 69 artiklan 3 kohdan mukaan, jota sovelletaan valitusmenettelyssä työjärjestyksen 118 artiklan nojalla, jos asiassa osa vaatimuksista ratkaistaan toisen asianosaisen ja osa toisen asianosaisen hyväksi, tai jos siihen on muutoin erityisiä syitä yhteisöjen tuomioistuin voi määrätä oikeudenkäyntikulut jaettaviksi asianosaisien kesken.

- 152 Koska valitus on perusteltu ainoastaan sakkojen osalta, CMB, CMBT ja Dafra vastaavat omista oikeudenkäyntikuluistaan ja ne veloitetaan korvaamaan kolme neljäsosaa komission oikeudenkäyntikuluista sekä G & C:n oikeudenkäyntikulut kokonaisuudessaan.

Näillä perusteilla

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN (viides jaosto)

on antanut seuraavan tuomiolauselman:

- 1) Kumotaan yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen yhdistetyissä asioissa T-24/93—T-26/93 ja T-28/93, Compagnie maritime belge transports ym. vastaan komissio, 8.10.1996 antama tuomio siltä osin kuin siinä vahvistetaan Compagnie maritime belge transports SA:lle, Compagnie maritime belge SA:lle ja Dafra-Lines A/S:lle määrätty sakot.
- 2) Kumotaan ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan (IV/32.448 ja IV/32.450: Cewal, Cowac ja Ukwal) ja ETY:n perustamissopimuksen 86 artiklan (IV/32.448 ja IV/32.450: Cewal) soveltamisesta 23.12.1992 tehdyn komission päätöksen 93/82/ETY 6 ja 7 artikla niiltä osin kuin ne koskevat Compagnie maritime belge transports SA:ta, Compagnie maritime belge SA:ta ja Dafra-Lines A/S:ää.

